

УДК 657.05:658.153

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ ПІДПРИЄМСТВ

Ясишена В.В.

Тернопільський національний економічний університет

У статті досліджено теоретико-методичні аспекти аналізу грошових потоків та узагальнено їх. Виділено і розкрито концептуальні основи аналізу грошових потоків. Виокремлено систему основних показників, які використовуються при аналізі грошових потоків.

Theoretical-methodological aspects of cash flows analysis have been studied and generalized. Conceptual analysis fundamentals of cash flows have been singled out and developed. The system of basic factors which are used while analyzing cash flows have been determined.

Ключові слова: аналіз грошових потоків, чистий грошовий потік, позитивний (від'ємний) грошовий потік, ліквідність, принципи аналізу.

Актуальність проблеми. Незалежно від виду діяльності підприємства грошові кошти є найціннішими його активами. Грошові активи перебувають в постійному русі забезпечуючи всі види діяльності підприємства: операційну, інвестиційну, фінансову, та ототожнюються із системою «фінансового кровообігу», від якої залежить життєздатність підприємства. Значення та роль грошових потоків для діяльності підприємства зумовлює потребу їх окремого дослідження і глибокого аналізу для підвищення ефективності процесу управління ними і підприємством загалом.

Недостатня розробка теоретичних і методологічних питань аналізу грошових потоків викликає необхідність їх ширшого розкриття, і удосконалення та є передумовою для написання даної статті.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Питання теорії і практики економічного аналізу грошових потоків підприємств висвітлюються в роботах зарубіжних економістів, як Дж.К. Ван. Хорн, Є.Брігхем, Е. Нікхбахт, Т. Райс, В.В. Бочаров, Л.Н. Павлова, Г.В. Савицька, в працях вітчизняних вчених, як І.А. Бланк, Ф.Ф. Бутинець, Г.Г. Кірейцев, Л.О. Лігненко, А.М. Поддєрьогін, О.О. Терещенко, Р.Б. Тян, та інших економістів.

Однак, формування концепції грошового потоку недостатньо відображено в українській економічній літературі та потребує поглиблення теоретичних і практичних засад.

Мета роботи полягає в дослідженні теоретичних аспектів аналізу грошових потоків і виділенні їх концептуальних основ, які базуються на системному підході.

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідність проведення аналізу грошових потоків полягає в обмеженості грошових ресурсів на підприємстві, нестійкому фінансовому стані багатьох підприємств, ризику втрати платоспроможності, а також в підвищенні рівня ефективності управління грошовими потоками та ін.

Концептуальні основи аналізу грошових потоків, які поєднують мету, задачі, об'єкти, принципи, способи аналізу представлені на рис. 1.

Під аналізом грошових потоків підприємства розуміють процес дослідження системи показників, їх формування на підприємстві, виявлення основних тенденцій та закономірностей з метою з'ясування резервів подальшого підвищення ефективності управління ними [7, с.95].

Основна мета аналізу грошових потоків полягає в виявленні рівня достатності формування грошових коштів, ефективності їх використання, а також збалансованості та синхронності позитивного і від'ємного грошових потоків підприємства.

Основними завданнями аналізу грошових потоків є:

- виявлення тенденцій та закономірностей розвитку грошових потоків підприємства;
- оцінка ступеню раціонального використання грошових коштів;
- виявлення і запобігання можливості виникнення ситуації банкрутства підприємства;
- вивчення факторів і прогноз збалансованості та синхронності грошових потоків за обсягом і часом для забезпечення платоспроможності підприємства;
- пошук резервів підвищення ефективності та інтенсивності використання грошових потоків в процесі операційної, інвестиційної і фінансової діяльності та інші.

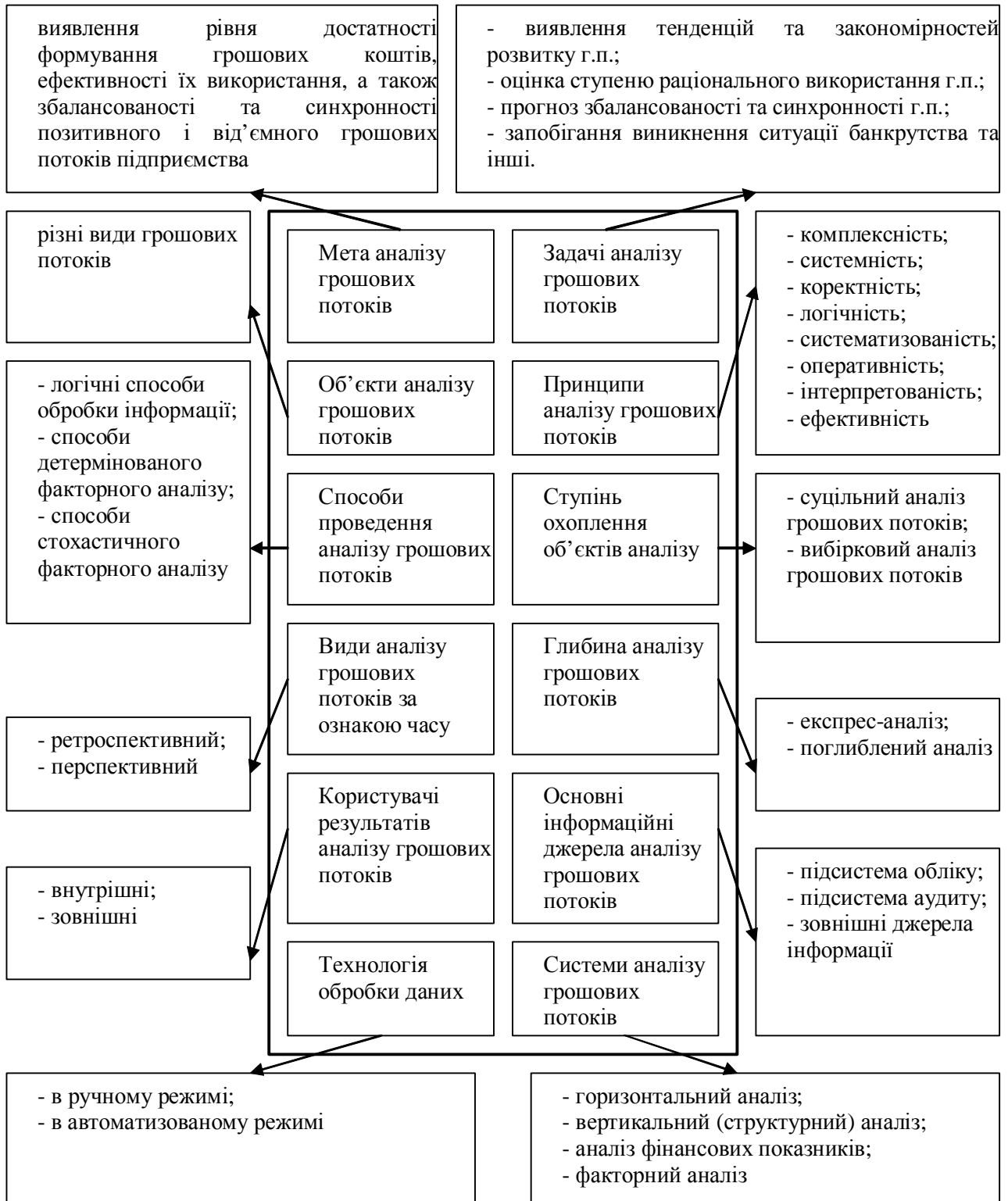

Рис. 1. Концептуальні основи аналізу грошових потоків підприємства

Об'єктами аналізу грошових потоків на підприємстві є різні види грошових потоків, які можна класифікувати за 21 ознакою [14, с.323].

До основних принципів проведення аналізу грошових потоків можна віднести:

- комплексність полягає в охопленні всіх необхідних показників для всебічного дослідження грошових потоків та вивчення причинних залежностей між ними;

- системність полягає в дослідженні грошових потоків як складових динамічної системи, елементи якої пов'язані між собою та із зовнішнім середовищем;

- коректність полягає в використанні тих показників, які доцільні та доречні при проведенні аналізу грошових потоків, і правильності їх розрахунків. Кількість необхідних показників повинна відповідати реальним потребам підприємства при управлінні грошовими потоками;

- послідовність полягає в поетапному проведенні аналізу грошових потоків, що дозволяє поступово поглиблювати і узагальнювати результати аналізу;

- систематизованість полягає в необхідності планування аналітичної роботи і регулярному її проведенні;

- оперативність полягає в швидкості і чіткості проведення аналізу, а також в своєчасному забезпеченні управління інформацією про грошові потоки для прийняття мір щодо коригування ситуації;

- інтерпретованість полягає в обґрунтуванні допустимих меж аналітичних показників, що дозволить швидко і правильно тлумачити результати аналізу;

- ефективність полягає в виявленні диспропорцій між грошовими потоками та встановленні причин їх виникнення, підвищенні ефективності управління ними. Затрати на проведення аналізу грошових потоків повинні давати багатократний ефект.

До основних способів (інструментів) аналізу грошових потоків можна віднести:

- логічні способи обробки інформації (порівняння, відносних і середніх величин, графічного і табличного подання даних, групування, балансовий, евристичні способи);

- способи детермінованого факторного аналізу (ланцюгової підстановки, абсолютних різниць, відносних різниць, інтегральний, логарифмування);

- способи стохастичного факторного аналізу (кореляційний аналіз);

За ознаками часу аналіз грошових потоків поділяється на ретроспективний та перспективний.

Ретроспективний аналіз здійснюють після завершення господарських операцій. Він дозволяє вивчити тенденції розвитку грошових потоків, здійснювати контроль за виконанням планів, оцінювати реальний стан грошових потоків та виявляти диспропорції. Ретроспективний аналіз поділяють на оперативний і підсумковий. Оперативний аналіз проводять одразу після господарської операції або через короткі проміжки часу (зміна, доба, декада). Підсумковий аналіз проводять вивчаючи результати роботи за звітний період (місяць, квартал, рік).

Перспективний аналіз грошових потоків проводять до здійснення господарських операцій. Він необхідний для обґрунтування господарських планів і прогнозів. Перспективний аналіз поділяється на короткостроковий і довгостроковий (стратегічний). Короткостроковий охоплює період до 1 року, а довгостроковий більше як рік.

Глибина аналізу грошових потоків визначається вимогою управлінського персоналу та поділяється на експрес-аналіз і поглиблений аналіз.

Експрес-аналіз грошових потоків базується на визначенні типових ознак, які дають змогу швидко і доволі точно визначити характер процесів, що відбуваються, не виконуючи глибоких досліджень, які потребують додаткового часу і засобів.

Поглиблений аналіз це глибоке комплексне дослідження з широким набором аналітичних показників, що вивчаються.

За ступенем охоплення об'єктів аналізу грошових потоків його поділяють на суцільний і вибірковий.

При суцільному аналізі грошових потоків вивчають всі без винятку грошові потоки, а при вибіркового аналізу вивчають частину об'єктів, що дає змогу прискорити аналітичний процес.

Аналіз грошових потоків базується на інформаційних джерелах, які виходять з підсистем обліку, аудиту і зовнішніх джерел інформації.

Підсистема обліку забезпечує аналітиків в процесі аналізу грошових потоків показниками фінансового обліку, показниками аналітичного обліку, показниками управлінського обліку та нормативно-плановими показниками.

Функція підсистеми аудиту забезпечити аналітичний процес достовір-

ними і об'єктивними даними про грошові потоки. Аудит грошових коштів підтверджує достовірність операцій:

- на рахунках в банку та касі;
- операцій з грошовими документами, грошовими коштами у дорозі;
- еквівалентами грошових коштів;
- достовірність і узгодженість фінансової звітності.

Інформація яка надходить із зовнішнього середовища впливає на аналіз грошових потоків і містить такі дані: нормативно-регулюючі, показники макроекономічного становища в країні, дані галузевого розвитку, господарсько-правові дані, дані про контрагентів підприємства (постачальників, покупців); дані про конкурентів підприємства; дані про стан матеріального ринку; дані про стан ринку капіталу; дані про стан фондового ринку; науково-технічну інформацію.

Результати аналізу грошових потоків цікавить як внутрішніх (апарат управління, власників), так і зовнішніх користувачів (контролюючі органи, інвесторів, кредиторів).

Технологія обробки даних залежить від вибору підприємства, але перевагу потрібно віддати автоматизованим системам, які підвищують якість аналізу.

Залежно від методичних підходів до аналізу грошових потоків можна виділити наступні системи аналізу грошових потоків.

Горизонтальний аналіз грошових потоків полягає в вивченні динаміки обсягу формування додатного і від'ємного чистого грошового потоку підприємства в розрізі окремих джерел, розраховують темпи їхнього зростання і приросту, визначають загальні тенденції зміни їх обсягу.

Вертикальний (структурний) аналіз грошових потоків полягає в вивченні структури додатного, від'ємного і чистого грошових потоків за видами господарської діяльності, за окремими внутрішніми структурними підрозділами (центрами відповідальності), за окремими джерелами надходження і напрямками витрачання коштів.

Аналіз літературних джерел показав, що вчені по-різному підходять до формування системи фінансових показників при проведенні аналізу грошових потоків, що вносить плутанину в виробленні чіткого, поетапного підходу до організації та проведення аналізу. Найбільш послідовний та цілісний підхід відображено в працях І.А. Бланка та Л.О.Лігоненко [1; 7].

Таблиця 1. Основні показники, які використовуються при аналізі грошових потоків

Показник	Алгоритм розрахунку та умовні позначення
Ліквідність грошових потоків	
1. Коефіцієнт ліквідності грошових потоків (КЛГп), який в процесі аналізу може доповнюватися показниками абсолютної і поточної ліквідності. Цей показник характеризує здатність підприємства покривати необхідні витрати грошових коштів позитивним грошовим потоком у звітному періоді.	$КЛГп = \frac{ПГП}{ВГП},$ <p>де ПГП – сума позитивного грошового потоку; ВГП – сума від’ємного грошового потоку.</p>
Синхронність формування позитивного і від’ємного грошових потоків	
2. Коефіцієнт кореляції вхідного та вихідного грошових потоків (ККГп), що характеризує синхронність позитивного і від’ємного грошових потоків у часі.	$ККГп = \sum_{t=1}^n P_{п,в} \left[\frac{ПГП_t - \overline{ПГП}}{\sigma_{ПГП}} \right] \times \left[\frac{ВГП_t - \overline{ВГП}}{\sigma_{ВГП}} \right],$ <p>де $P_{п,в}$ - частота виникнення відхилень позитивного та від’ємного грошових потоків у досліджуваному періоді; ПГП (ВГП) - позитивний (від’ємний) грошовий потік в одному інтервалі досліджуваного періоду; $\overline{ПГП}$ ($\overline{ВГП}$) - середній обсяг позитивного (від’ємного) грошового потоку в одному інтервалі досліджуваного періоду; $\sigma_{ПГП}$ ($\sigma_{ВГП}$) - середньоквадратичне відхилення позитивного (від’ємного) грошового потоку в досліджуваному періоді; n – загальна кількість інтервалів у досліджуваному періоді.</p>
Якість чистого грошового потоку	
3. Коефіцієнт якості чистого грошового потоку (Кя) визначає якість чистого грошового потоку за рахунок збільшення питомої ваги чистого прибутку, який отриманий від реалізації продукції і зниження її собівартості.	$Кя = \frac{ЧПрп}{ЧГП},$ <p>де ЧПрп - обсяг чистого прибутку від реалізації продукції; ЧГП - обсяг чистого грошового потоку.</p>
Достатність чистого грошового потоку	
4. Коефіцієнт достатності чистого грошового потоку (КДчгп) визначає достатність акумульованого підприємством чистого грошового потоку з позицій його потреб.	$КДчгп = \frac{ЧГП}{ОБ + \Delta Z_{TM} + Д},$ <p>де ОБ - сума виплат основного боргу по кредитах та позиках; ΔZ_{TM} - сума приросту запасів товарно-матеріальних цінностей в складі обігових активів; Д – сума дивідендів, що сплачуються.</p>

Продовження табл. 1

Показник	Алгоритм розрахунку та умовні позначення
Рівномірність грошових потоків	
5. Середньоквадратичне відхилення грошових потоків ($\sigma_{ГП}$) і коефіцієнт варіації в досліджуваному періоді часу ($CV_{ГП}$) вказують на ступінь рівномірності формування грошових потоків підприємства	$\sigma_{ГП} = \sqrt{\sum_{t=1}^n (\Gamma\Pi_t - \overline{\Gamma\Pi})^2 \times P_t}; \quad CV_{ГП} = \frac{\sigma_{ГП}}{\overline{\Gamma\Pi}},$ <p>де $\sigma_{ГП}$ - середньоквадратичне (стандартне) відхилення грошових потоків в досліджуваному періоді часу; $\Gamma\Pi_t$ - сума грошових потоків в конкретних інтервалах t досліджуваного періоду часу; $\overline{\Gamma\Pi}$ - середня сума грошових потоків в одному інтервалі досліджуваного періоду часу; P_t - питома вага інтервалу t в досліджуваному періоді часу (частота виникнення відхилення); n - загальне число інтервалів в досліджуваному періоді часу.</p>
Ефективність грошових потоків	
6. Коефіцієнт ефективності грошового потоку в досліджуваному періоді ($КЕ_{ГП}$) визначає результативність управлінських рішень щодо грошових потоків, їх вплив на стан фінансової рівноваги.	$КЕ_{ГП} = \frac{ЧГП}{ВГП},$ <p>де $ЧГП$ - обсяг чистого грошового потоку; $ВГП$ - сума від'ємного грошового потоку.</p>
7. Коефіцієнт реінвестування чистого грошового потоку ($КР_{ЧГП}$) показує частку грошових інвестицій спрямованих на заміну активів зростання виробництва.	$КР_{ЧГП} = \frac{ЧГП - Д}{\Delta P_I + \Delta \Phi_{I_d}},$ <p>де ΔP_I - сума приросту реальних інвестицій; $\Delta \Phi_{I_d}$ - сума приросту довгострокових фінансових інвестицій.</p>

У табл. 1 наведено основні фінансові показники, які дозволяють встановити позитивні та негативні тенденції розвитку грошових потоків, відображають результати управління грошовими потоками і підприємством в цілому.

Наведені показники використовують для виявлення резервів оптимізації і планування грошових потоків підприємства.

Факторний аналіз формування чистого грошового потоку базується на вивченні факторів формування додатного і від'ємного чистого грошових потоків від операційної, інвестиційної і фінансової діяльності за допомогою прямого і непрямого методів.

Висновки. Таким чином, запропоновані концептуальні основи аналізу грошових потоків внесуть цілісність у вдосконалення теоретичної бази

грошових потоків та будуть сприяти ефективному управлінню підприємством.

Однак, для розвитку теоретичних основ аналізу грошових потоків, удосконалення його методології, організації необхідно чітко визначитись з основними етапами проведення аналізу грошових потоків, що стане темою для подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бланк И.А. Управление финансовой стабилизацией предприятия. – К.: Ника-Центр, Эльга, 2003. – 496 с.
2. Брігхем С. Основи фінансового менеджменту: Пер. з англ. – К.: Молодь, 1997. – 1000 с.
3. Ван Хорн Дж. К. Основы управления финансами: Пер. с англ./Гл. ред. серии Я.В.Соколов. – М.: Финансы и статистика, 1999. – 800 с.
4. Грилицька А. Математичні моделі оптимізації грошових залишків та аналіз руху грошових коштів // Економіст. – 2005. – № 9. – С.50-53.
5. Фінансовий менеджмент: Навч. посібник/За ред. Г.Г.Кірейцев. – 3-тє вид.– К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 531 с.
6. Бочаров В.В. Коммерческое бюджетирование. – СПб.: Питер, 2003. – 368с.
7. Лігоненко Л.О., Ситник Г.В. Управління грошовими потоками: Навч. посібник. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. – 255 с.
8. Надточій С.І. Аналіз грошових потоків підприємства з використанням динамічної мультиплікативної оцінки їх ефективності та дослідження їх рядів динаміки як завершальної складові аналізу грошових потоків підприємства в системі управління ними // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – № 8. – С. 82-85.
9. Павлова Л.Н. Финансовый менеджмент: Учебник для вузов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 269 с.
10. Сіменко І. Принципи економічного аналізу // Економічний аналіз. – 2008. – № 2 (18). – С. 23-27.
11. Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2003. – 554 с.
12. Тянь Р.Б. Планування діяльності підприємства: Навч. посібник. – К.: МАУП, 1998. – 156 с.
13. Фінансовий менеджмент: Підручник / Кер. кол. авт. і наук. ред. А.М. Поддєрьогін. – К.: КНЕУ, 2005. – 535 с.
14. Ясишена В.В. Сутність грошових потоків підприємств та їх класифікація // Економічний аналіз. – 2008. – № 2 (18). – С. 321-324.